

**ЄВГЕН
ПЛУЖНИК**

Недуга.
Роман. П'єси

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2023

I

Після морозного вечора надворі густе душевне повітря фое в'ялило груди; здавалось, не дихаєш, а п'єш щось п'янке та тепле, з чого солодка млюсть розтікається по всіх членах, а рухи стають повільніші та округлі. Протираючи спітніле пенсне й щокроку когось перепрошуючи, Іван Семенович протисся в куток, до глибокої в стіні ніші, й, короткозоро мружачись, неуважно роздивлявся звідти на широкий людський потік, що ринув повз нього, оповитий терпкими пахощами косметик та розгяряченого жіночого тіла.

Одноманітний, як гудіння бджіл, гомін, коли не розрізняє вже вухо окремих звуків і голосів, а хвилинні напливи тиші сприймає як щось болюче і неприродне, — широкоми хвилями котивсь звідусіль до ніг Іванові Семеновичу, притишуючи в нім ту досаду, що не знать з чого обгорнула його; скоро він вступив до театру. Він жалів на свою згоду так змарнувати вечір: адже ні розваги, ні відпочинку він не потребує й залюбки сидів би тепер у себе в кімнаті, щось роблячи, а то й просто читаючи. А замість того мусить він нидіти тут майже чотири години, слухаючи аж ніяк не цікавої йому музики... Ні, конче треба зараз же відшукати Куницю й намовити його вертати додому; хай він собі иншим разом, без нього, Івана Семеновича, тішить свою музичну натуру. І Іван Семенович хотів уже втиснутись між перехожі пари, коли почув, як хтось м'яко взяв його за лікоть.

— Знаменна подія — Іван Семенович в опері!.. — пролунав позад нього глибокий співливий баритон. — Профквитком присягаю, що бачу вас тут чи не вперше!

Іван Семенович насупивсь і різким рухом звільнив свою руку. З усіх своїх співробітників найменше хотів би він бачити цього погордливого і — певен цього Іван Семенович — ворожого до нього спеца, від кого завсігди так приємно тхне дорогими цигарами, а тепер, здається, ще й алкоголем.

— Вас так це дивує? — напівобернувся Іван Семенович.

— Навпаки-и... — проспівав насмішкувато Звірятин. — Навпаки, дорогий Іване Семеновичу. Тільки радує. Значить, людству зовсім добре ведеться, коли й ви, так обтяжені турботами про нього, починаєте жити культурним життям.

— Тобто досі жив некультурно?

— Ну от, ви вже й гніваєтесь... — зажурено протяг Звірятин, лагідною усмішкою вуст ховаючи насмішку, що бриніла йому в голосі. — Я не зумів висловитись, даруйте! Але ж, дорогий мій, ви чудово розумієте, що я хотів сказати, і — будьмо щирі — цілком зі мною погоджуєтесь. Не сперечайтесь, не сперечайтесь, — замахав він на Івана Семеновича пухкою, з широкою обручкою рукою. — Хай хоч сьогодні буде між нами мир, до речі, й здибались ми на таким неутральнім ґрунті. В оточенні правовірного пролетаріату, — іронічно додав він, широким театральним жестом показуючи на публіку, що круг них юрмиласть.

— Пролетаріату? — мимоволі перепитав Іван Семенович, уважніше обдивляючись навкруги.

— В кожному разі дев'ятдесят відсотків з них — члени профспілок. Трудова маса, так мовити...

Повз них, вилискуючи на помадженими головами й нафарбованими губами, голими плечима й дорогими самоцвітами, лаком нігтів і лакованими черевиками, сунула публіка оперових прем'єр. Жінки, що прийшли сюди не тільки слухати музику, ба й показати своє убрання, а може, й вільні від убрання плечі та спини, випинаючи стегна, мірно

похитували свої м'які пишні тулуби на тонких, до коліна відкритих, ногах; наче пригортаючи їх, хилились до них золотозубі, короткоштанні чоловіки, такі неподібні до тих, кого знає й з ким працює Іван Семенович.

Приємне почуття окремішності й злої ворожости до всіх навкруги обгорнуло його. Він дививсь на них, як на щось дивне та застаріле, що вже давно мусило зникнути геть з життя й, безперечно, зовсім зникло з поля його зору. Так, йому давно вже не випадало бути в такому товаристві: ті, кого бачить він инколи — під час з'їздів або якихось зборів — у цім самім театрі, так мало нагадують всю цю публіку... Серед них не буває цих пишнотілих самиць з низькими чолами над густо підведеними очима, цих задишливих, брезклих чоловіків з перснями на пухких неробочих пальцях... І, наче шукаючи тих, близьких і знайомих, Іван Семенович подививсь понад головами натовпу.

— Своїх шукаєте? — зрозумів його Звірятин. — Ваші не тут, ваші вище...

І він показав очима на широкі сходи в кінці фое.

— А тут, вельмишановний, публіка партеру... Неп, по-вашому, а? Але ж цікаво: вашим ворогам і тепер належать кращі місця в театрі...

— А в житті?

— Ну-у... в житті.. А втім, знаєте, це залежить від того, як життя розуміти й що від нього вимагати. Міркуймо так: мати змогу задовольняти свої потреби — я, звичайно, говорю не тільки про елементарні потреби, голоду там, чи що, а й за вищі, духові — хіба не прагне цього кожен з нас? А це значить дбати за те, щоб мати потрібні до цього засоби, тобто, прозаїчно кажучи, гроші. Може, колись, це й буде якось инакше, а тим часом це так. І от, коли я маю цих засобів більше, коли я можу задовольнити свої потреби краще за інших, — хіба не краще місце посідаю я в житті?

Іван Семенович, здивований, мовчки поглядав на свого бесідника. А той, притишуючи свого баритона, казав далі, все серйозніший, а може, й глузливіший:

— Ну, а хто ж має найбільше цих засобів? Вони, неп... Ну, і ми, от я, наприклад... Специ. Я не кажу за нас як за соціальну групу, чи що; може, як клас, ми вже й помираємо, але ж доки весь клас помре, кожен з нас встигне всмак і досхочу нажитися...

Він замовк і враз — роблено, як здалося Іванові Семеновичу, — засміявся.

— Уявляю, якої ви тепер думки про мене! Міщанинище, а?

І він скося позирнув на Івана Семеновича; якимсь дивним поєднанням щирого неприхованого презирства та страху світилися його сірі, а зблизька власне безбарвні, очі.

«І чого він в'язне до мене? — з досадою подумав Іван Семенович, стримуючи себе, щоб не відповісти так, як хотілося. — Адже знає, що я не люблю його!»

— Ні, краще я піду, — скінчив він уголос, нерішуче виступаючи з ніші.

— Куди ж ви? До залі ще не пускають.

— Палити...

— Ну, то й я з вами.

І Звірятин, взявши його під руку, обережно, мов жінку, повів крізь натовп.

У курильні було душно й напалено. Густі хвилі тютюнового диму знімались до стелі, синювато-сірим серпанком обгортаючи електричні лампочки вгорі; через те обличчя курців видавались землистими й неприродно кістлявими.

«Чи він не хорий часом, — подумав Іван Семенович, зиркнувши на Звірятина в цім освітленні. — Адже навряд чи наважився б він, здоровий будши, такого верзти...» І Іван Семенович пригадав, який мовчазний і коректний буває Звірятин на посаді; недурно ж Англійцем прозвано його в Управі.

— Дозвольте цигару? — відкрив перед ним дорогу, з ініціалами, цигарницю Звірятин.

Іван Семенович відмовився й витяг папір і тютюн, щоб крутити.

— Даремно, — пихнув цигарою Звірятин. — Мої цигари куди кращі за ваш тютюн. От вам ще одна маленька ілюстрація до нашої розмови про місця в театрі й житті...

Іван Семенович пильно й суворо на нього подививсь.
— Ну, і?

— Ну, і все... — заховав у цигаровий дим своє обличчя Звірятин. — Сподіваюсь, що ви ж затамили моє твердження, що й тепер, як і раніше, все краще, починаючи від місць у театрі, — посміхнувся він, — належить тим, кого ви женете і поносите. Отже... Здається, дзвінок? — перепинив він самого себе. — Доведеться іншим разом кінчити нашу надзвичайно цікаву розмову.

І, кинувши недокурка, він поспішив з курильні.

Іван Семенович пішов слідом, лютий на себе, що — біс його знає чому! — не вичитав цьому панові, як він на те заслугує! А проте чи не однаково йому, що думає або як живе цей Звірятин?.. І скільки їх, таких Звірятиних, от у цій юрбі, що суне до залі... Шкода тільки, що і йому, Іванові Семеновичу, доведеться цілісінький вечір серед них бути... А все через Куницю!.. «Підемо та й підем! Треба ж тобі розважитись і відпочити...» І вже не на себе лютий, а на Куницю, Іван Семенович пішов до ніші, де, як умовлено, він мусив чекати товариша.

Куниці там не було. Іван Семенович подививсь навкруги — теж немає. Цього тільки й бракувало, щоб десь шукати його! Ні, хай вибачає. Хай навіть зовсім не приходить, — Іван Семенович тільки радітиме з цього: почекає трохи, та й додому... І вже уявляв себе коло столу, за книгою, при світлі лампи під зеленим дашком.

Фое спорожніло. Тільки поодинокі спізнілі глядачі пробігали ще повз Івана Семеновича, на бігу пригладжуючи свої зачіски; на хвилинку спиняючись при вході до залі, дехто з них здивовано й з цікавістю поглядав на самотню фігуру в ніші. Це дратувало Івана Семеновича. «Чорт знає що! Майже силою зтягти сюди чоловіка, забрати квитки — і зникнути... Ні, тільки цей телепень Куниця здатний на таке! Та

й він, ніде правди діти, дурень нічогенький! Дуже треба було йому пертись сюди! Чи ти ба — меломан який! Як же — гастролі славнозвісної Ірини Едуардівни Завадської, щоб вона їм безголосіла!»

І він почав гостро й суворо докоряти Куниці, що не знать звідки раптом вирнув коло ніші, червоний і зникаючий.

Відсапуючись і якомсь кумедно вигинаючи шию, яку, видимо, муляв незвичний високий крохмальний комірець, той благально притискав долоні до грудей і дрібно тупцяв на місці, то пошепки, то на все горло приказуючи:

— Ваню... Ваніку... Ну, що ти скажеш! Щоб отаке сталося! А?

Але хай Ваня не гнівається на нього: більше він ані-ні. Він і сам розуміє, що так негарзд робити — кидати друга в капіталістичному оточенні... Але ж хлопці напустили — ходім, Кунице, та й ходім! Ну й розважились трохи пивцем... тут, за рогом... Звичайно, Іван Семенович не прихильник цього харчотрестівського продукту, ну а він, Куниця... А що додому вертати — так це аж ніяк! Ніяких додому!.. Тут, можна сказати, така подія — гастроль цієї самої... як її? Кармен! Як це співають: «То-ре-одо-ор...»

І він силою тяг Івана Семеновича до дверей, за якими вже лунала увертюра.

Коли, пропускаючи їх у трохи відхилені двері, капельдирер прошепотів, повертаючи квитки: «Четвертий ряд, ліворуч», — Іван Семенович остаточно розсердився: дурень, він ще на сцену виліз би! «Зміщанюється Куниця...» — подумав він, зачиняючи за собою двері.

В залі обгорнула їх тепла, запашна від випарів парфумів темрява, повна якоїсь тривожної, — дражливої, як здавалось Іванові Семеновичу, — музики. Увертюра кінчалась. Низом залі вже стелився чимраз голосніший шепіт, щоб розлитися тишею, коли дадуть завісу; та коли, призвичаївшись до освітлення, Іван Семенович з Куницею рушили наперед широченьким проходом, на них з усіх боків затикано, а хтось навіть на голос кинув: «Та не човгайте ж так, дикуни!»

Іван Семенович хотів уже відповісти щось зле й ущипливе, коли це почув, як голосно, — здалось йому, що за ними й музики не чути, — риплять його черевики. Він зщулився й, затримуючи дихання, навшпиньки наздогнав Куницю. Протискуючись до свого крісла, він, зачіпаючи чиїсь коліна, весь час збентежено думав, чи так треба йти по ряду, як він, обличчям до сцени, чи, може ж, це незручно — показувати свою спину тим, що сидять позад нього. Сівши, Іван Семенович відкинувся на спинку крісла й заплющився: треба посидіти так кілька хвилин, хай спливе це чудне — ні, безглузде — роздратування.

Іван Семенович посміхнувся, — то це він соромиться, що не вміє бувати між людьми, ніяковіє перед усіма цими... Звірятиними? Ні, це пусте! Не такий же він дріб'язковий, щоб драгуватися через свою ніяковість перед темною з алею! Чудеса... Це все через цього Куницю. Де ж пак, привів мало не силою і покинув... Чудак такий: «Ходім та й ходім, розважишся, відпочинеш...» Він таки справді дбає за Івана Семеновича... Да, Куниця за нього, як за меншого брата, турбується. От і тепер прихилився: «Чи вигідно тобі сидіти?» — питає.

— Добре, добре, — прошепотів йому Іван Семенович і ласкаво посміхнувся, не розплющуючи очей, — так дуже приємно слухати... Шкода тільки, що якимось не розуміє він музики, а слухати дуже приємно... Треба, мабуть, справді ходити инколи до опери... Коли б тільки не такий обтяжений працею... От і на цім тижні треба підготувати весь потрібний для центру матеріял. А може, й самому доведеться поїхати до Харкова: воно краще, коли сам, певніше...

Оплески на мить припинили думки Івана Семеновича. Він задумано подививсь на сцену, звідки лилось гаряче південне сонце, яскраві фарби убрань, жваві рухи сліпили його, і він знову примружився, в такт похитуючи головою. Спочатку він дослухавсь, чи не розбере слів, чи не зрозуміє, про що співають ці так кумедно вдягнені люди, — військові вони, чи що; а далі кинув і тільки слухав мелодій, що то котилися

ЗМІСТ

Недуга. Роман	3
Професор Сухораб. П'єса на чотири дії	199
У дворі на передмісті. Комедія на чотири частини . . .	259